

POLITICA LINGVISTICĂ A IMPERIULUI RUS ÎN BASARABIA ÎN ANII 1834 –1871

Ion EREMIA

Doctor habilitat, profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

ID ORCID: 0000-0002-2007-9233

CZU: 94:[81`272:37](470-44:478)

DOI: <https://doi.org/10.59295/lrr2023.02>

Summary:

Linguistic policy of the Russian Empire in Bessarabia in the years 1834-1871

The sources examined attest that we must have no illusions about the purpose pursued by the imperial authorities, namely the total Russification of the inhabitants of the annexed territories. Discordant voices of specialists from both the Russian Empire and contemporary Russia clearly indicate that the annexed territories were colonies of the empire, and the inhabitants were condemned to cultural stagnation. During the examined period, in the region of Bessarabia, the area of use of the Romanian language was totally restricted in school, church, administration, court. Access even to primary education was allowed children aged 8-10 only if they were able to read and write in the language Russian. But, despite the efforts made by the authorities, in the chronological segment investigated here, the years 1834-1871 – the Russification of the inhabitants was not successful – the Russian language was known at a fairly high level modest or even by the population. The timid attempts of some representatives of dvorenimi to improve and intensify the process of studying the Romanian language by bringing books necessary from Moldova across the Prut and from Wallachia, collided with the categorical refusal of imperial authorities, as well as the attempts to edit a newspaper in Romanian. Despite efforts made by the imperial authorities, the school did not prove to be an effective instrument of russification, but to make a better system of education, tsarism neither wanted nor was in condition. In general, the Russian Empire was a backward empire, slavery hindered the processes of modernization and, although it was liquidated in 1861, it does not mean that the situation changed immediately and we should have expected big changes. To these was added the inefficiency of the Russian bureaucratic-administrative system, but also the traditional conservatism of the local society in Bessarabia, which tacitly, but quite effectively, opposed the process of Russification.

Key words: school, education, Bessarabia, Russian Empire, Russification.

Introducere

Examinarea problemelor referitoare la politica Imperiului Rus în teritoriile anexate pe parcursul secolelor este în strânsă legătură cu aprecierea procesului de includere a acestor regiuni în „lumea rusă”. Uneori, argumentarea necesității folosirii anume a limbii ruse în calitate de limbă de stat, trezește cel puțin nedumeriri. Spre exemplu, articolul publicat de T.V. Vasileva și O.A. Uskova menționează marea „grijă” a autorităților imperiale față de politica lingvistică și subliniază că în Imperiul Rus s-a ținut întotdeauna cont de natura multinațională și multiconfesională a statului. Această stare de lucruri, continua autoarele, a necesitat un sistem de învățământ bilingv, care presupunea predarea simultană în limbile rusă și locală, ținând cont de particularitățile fiecărei regiuni. Pe teritoriile „alipite” (Ucraina din stânga Niprului, Polonia, Țările Baltice, Finlanda, o parte din Karelia, precum și Asia Centrală, Caucaz, Transcaucazia și Orientul Îndepărtat) prioritatea statului a fost integrarea populației locale prin învățarea limbii ruse, care a primit statutul de limbă de stat, adică a îndeplinit toate funcțiile relevante în domeniile legislației, administrației, procedurilor judiciare, activității de secretariat, educației etc. Cu toate că, subliniază autoarele, populația rusă din periferiile naționale era în minoritate, limbile națiunilor titulare locale au fost folosite, de regulă, în sfera cotidiană. Încercând să explice de ce s-a întâmplat acest lucru, autoarele nominalizate sunt departe de a fi obiective și chiar falsifică dur realitatea. În opinia lor, limitarea funcțiilor limbilor locale s-a datorat unor motive obiective”, cum ar fi lipsa scrisului, *lipsa mijloacelor lexicale și stilistice în sistemul lingvistic* (poate înțelege cineva despre ce este vorba?-I.E.), care să asigure îndeplinirea funcțiilor limbii de stat. După aceste afirmații aberante, autoarele conchid că astfel, funcțiile limbii de stat puteau fi îndeplinite doar de limba rusă, pe care toți cetățenii(?)¹ Imperiului Rus trebuiau să o cunoască, ceea ce, la rândul său, a necesitat elaborarea unei metodologii adecvate pentru predarea limbii ruse, ca limbă străină, popoarelor neruse².

Unii autori din secolul al XIX-lea au indicat destul de limpede la scopul autorităților imperiale. Nu trebuie să imităm ceea ce se face în Europa, scria

¹ Până în anul 1917 conceptul de cetățenie (гражданство) nu a existat în Imperiul Rus. Toți locuitorii erau considerați supuși (подданными). Decretul Comitetului Executiv Central al Rusiei sovietice și a Sovietului Comisariilor Narodnici din 23 noiembrie 1917 Об уничтожении сословий и гражданских чинов a desființat supușenia și a stabilit numele de „cetățeni ai Republicii Ruse”, comun tuturor locuitorilor. A se vedea și E.V. Познизова. Институт гражданства в монархической России. В: Труды Института государства и права Российской академии наук. № 3. 2011, сс. 57-73; O.B. Таранина. Историческое формирование института гражданства. В: Молодой ученый, № 21 (311), 2020, сс. 384-388 (<https://moluch.ru/archive/311/70404/>) (accesat: 03.02.2023).

² Т.В. Васильева, О.А.Ускова. Язык образования: исторический опыт России в обучении на русском языке как неродном/иностранном. В: Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований, № 5-4, 2015, сс. 554 (<https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7165>) (accesat: 02.02.2023).

Alexandru A. Kalinovski, un reprezentant al orientării național-antropologice în mișcarea social-pedagogică³, într-un articol publicat în *Revista Ministerului Învățământului* din anul 1870, dar să elaborăm un sistem național de educație, un sistem popular rusesc de învățământ. Totuși, autorul nu se putea detașa total de Europa Occidentală și recomanda examinarea sistemul german de educație din care trebuie de luat ce este mai bun. În opinia sa, scopul școlii este ca ea să învețe copiii măreția Rusiei în toate momentele ei istorice, să-i învețe să iubească nu numai gloria Rusiei, dar și paginile mai puțin glorioase ale istoriei ei. Acesta, conchidea autorul, este scopul național al școlii ruse, să educe adevărați oameni ruși, evidențiindu-se lumea rusească (русский мир) de civilizația occidentală⁴. Ideea imperială era exprimată desul de limpede și de către activistul social și literatul L.A. Tihomirov (1852-1923)⁵, care scria că rușii au „sarcini istorice ... de a arăta altor popoare noi forme de viață, noi perspective pentru dezvoltare, iar naționalităților legate de noi să le oferim cel mai convenabil cadru de existență”⁶.

Dar și în Imperiul Rus, și chiar și în Rusia contemporană, au fost și sunt istorici care au spus lucrurilor pe nume. Spre exemplu, istoricul și juristul A.D. Gradovski (1841-1889)⁷ era convins de experiența istoriei care demonstrează că dezvoltarea culturală independentă a poporului care a intrat în componența unui stat străin, se oprește⁸.

Istoricul contemporan D.V. Gorodenko, cu toate că scrie și dânsul de „alipirea” unor teritorii, apreciază Polonia și Finlanda drept „coloniile occidentale ale Imperiului Rus”, apreciere făcută de autor în mai multe rânduri⁹. Și dacă Polonia și Finlanda erau colonii, poate cineva să explice de ce Basarabia nu era tot o colonie a Imperiului Rus? Politica educațională față de străinii care locuiesc în teritoriile nou anexate, continuă autorul nominalizat, s-a bazat pe necesitatea formării loialității populației față de puterea de stat a Imperiului Rus. Drept urmare, procesul educațional al acestor popoare a fost

³ Н.В. Носкова. Развитие народности воспитания в педагогике России второй половины XIX – начала XX века. В: Вестник Московского Государственного Областного Гуманитарного Института. Серия: Педагогика и Психология, № 1, Орехово-Зуево: 2012, с. 35.

⁴ А. Калиновский. О развитии в детях чувства народности. В: Журнал Министерства Народного просвещения, 1870, часть CXLVIII, сс. 146- 149.

⁵ А.В. Репников. Л. А. Тихомиров, «схимник от самодержавия» (<https://cyberleninka.ru/article/n/l-a-tihomirov-shimnik-ot-samoderzhaviya>) (accesat: 02.11.2023).

⁶ Л.А. Тихомиров. Русское дело и обрусение. 1895 г. (<http://samoderjaviu.ru/tihomirov-russkoe-delo>) (accesat: 04.10.2023).

⁷ В.А. Гуроров, И.И. Гуляк. А. Д. Градовский - ученый и социально-политический мыслитель. В: Журнал социологии и социальной антропологии. 2002. Том V. № 3 (<https://cyberleninka.ru/article/n/a-d-gradovskiy-uchenyy-i-sotsialno-politicheskiy-myslitel>) (accesat: 11.09.2023).

⁸ А.Д. Градовский. Национальный вопрос в истории и литературе. В: А.Д. Градовский, Собрание сочинений. Том 6. СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1901, с. 15.

⁹ Д.В. Городенко. Стратегия развития национального образования в поликультурном пространстве России. Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2012. сс. 43-44.

văzut ca un mijloc de creștinizare și rusificare a acestora¹⁰. Locuitorii indigeni din Basarabia, fiind ortodocși, de aceeași religie cu rușii, sarcina ultimilor era mult mai ușoară, fiind vorba doar de rusificare, nu și de creștinarea locuitorilor.

Prin *Statutul formării regiunii Basarabia* din 29 aprilie 1818, care a fost un document temporar, autoritățile administrației locale erau atenționate ca în continuare să țină cont de nepotrivirile, care ar putea să mai fie în administrația regiunii și să vină cu propuneri pentru redresarea situației. *Regulamentul* din 29 februarie 1828, este prezentat drept un document final, „un așezământ deplin pentru conducerea” Basarabiei, apărut în rezultatul colaborării organelor locale din Basarabia cu cele centrale din capitala Imperiului¹¹. Evident, autoritățile locale au raportat centrului o stare de lucruri din Basarabia, inclusiv și cea lingvistică, care nici pe departe nu corespundea realității, ori, în *Regulamentul* din 29 februarie 1828 s-a scris că „toate cazurile din oficiile guvernamentale din regiunea Basarabiei se desfășoară în limba rusă și, dacă este necesar, cu traducere în «limba moldovenească»”¹². Cu alte cuvinte, limba rusă a devenit unica limbă oficială a regiunii Basarabia. Sintagma „dacă este necesar” este foarte incertă, nu se face nici o aluzie referitor la organul/organele sau persoana/persoanele, care să determine această necesitate, semn că problema era lăsată la discreția funcționarilor locali.

Realitățile din Basarabia au demonstrat însă că în pofida eforturilor depuse de autoritățile imperiale în vederea determinării românilor de aici să învețe limba rusă, strădaniile lor nu dădeau rezultatele scontate. Examinarea de către diferite comisii a situației din școlile existente în Basarabia confirmau o stare de lucruri mult sub așteptările autorităților. În atare situație, acestea au fost nevoite să revină asupra problemei lingvistice din regiunea Basarabia.

Noi reglementări lingvistice în regiunea Basarabia

Un interes deosebit pentru problema examinată aici îl prezintă dosarul din Arhiva istorică din Sankt Petersburg, plasat pe situl Bibliotecii Prezidențiale din Federația Rusă, referitor la oferirea unor comodități referitoare la procedura de soluționare a cauzelor judiciare pentru locuitorii din Basarabia, care nu cunosc limba rusă¹³. Pe 9 iulie 1834 ministrul justiției Dmitrii V. Dașkov (1788–1839)¹⁴ prezenta secretarului de stat al Imperiului Rus *Nota cu*

¹⁰ *Ibidem*, p. 39.

¹¹ Полное Собрание Законов Российской Империи (în continuare: ПСЗРИ). Собрание второе. Том III. 1828. СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с. 197.

¹² *Ibidem*, p. 201.

¹³ Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года (<https://www.prlib.ru/item/315744>) (accesat: 12.03.2023).

¹⁴ A ocupat acest post între 20 septembrie 1829 și 14 februarie 1839

privire la oferirea unor comodități locuitorilor Basarabiei care nu cunosc limba rusă, referitoare la procedura de soluționare a cauzelor judiciare¹⁵.

Nota respectivă indica că până în anul 1828 litigiile judiciare în regiunea Basarabia se examinau în „limba moldovenească”, dar conform *Regulamentului* din 29 februarie 1828 s-a stabilit ca litigiile judiciare să fie examinate în limba rusă, iar în caz de necesitate, cu traducere în „limba moldovenească”. *Nota* menționează cum s-a realizat real această prevedere în Basarabia: conform statelor de personal, preciza *Nota* respectivă, traducători au fost numiți numai în instanța civilă regională și în trei instanțe a Curții de zemstvă Iași, Orhei și Hotin, iar în instanțele din celelalte ținuturi nu au fost numiți¹⁶.

Drept consecință, au apărut dificultăți și nobilii basarabeni s-au adresat guvernatorului general Mihail S. Voronțov (1782-1856)¹⁷ cu o *Notă* prin care îl anunțau că din vremea de când examinarea cauzelor judiciare se realizează numai în limba rusă, „poporul basarabean” (бессарабский народ), care nu cunoaște limba rusă, întâmpină mari greutăți, fiindcă toate actele de secretariat pe ocine, până în anul 1828 se realizau numai în „dialectul național”, dar acum locuitorii nu au posibilitatea să-și apere drepturile lor în limba rusă, fiindcă nu cunosc această limbă. De asemenea, menționau nobilii, la perfectarea condițiilor tranzacțiilor și contractelor, dacă aceste acte sunt scrise în „limba moldovenească”, birourile guvernamentale (присутственные места) împuternicite să le confirme, nu le confirmă, dar locuitorii autohtoni ai Basarabiei nu au nici o posibilitate ca ele să fie alcătuite în limba rusă. În sfârșit, în *Nota* respectivă se menționa că mărturiile pe chestiunile de anchetă și criminale se primesc de către funcționarii care nu cunosc „dialectul național”, exclusiv în limba rusă și, uneori, din cauza traducerii incorecte, învinuții ar putea să sufere, nefiind vinovați¹⁸.

Contele M. Voronțov însă nu găsește de cuviință să admită ca lucrările de secretariat să fie realizate în „limba moldovenească”, de aceea el consideră util și necesar ca în birourile guvernamentale din Basarabia, declarațiile verbale și actele scrise (contracte, tranzacții etc.), să fie acceptate în „limba moldovenească”, dar să fie traduse și în limba rusă de către traducători special numiți pe lângă aceste birouri, care să fie remunerați suplimentar la salariu, sau, în loc de aceasta, reclamantul să le plătească o anumită sumă pentru fiecare filă tradusă¹⁹.

¹⁵ Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года, л. 1. (<https://www.prlib.ru/item/315744>) (accesat: 12.03.2023).

¹⁶ *Ibidem*, f. 2.

¹⁷ M.S. Voronțov a fost guvernator general al Novorosiei și Basarabiei între anii 1823-1854

¹⁸ Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года, лл. 20б. -30б.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 3verso-4.

În legătură cu aceste propuneri, Ministerul Justiției a solicitat informații suplimentare referitor la chestiunea, în care anume birouri guvernamentale este necesar să fie trimiși acești traducători, care să fie salariul lor, din ce sume să li se plătească, care să fie suma pentru traducerea unei file și care dintre aceste propuneri ar putea fi acceptată²⁰.

Nota continuă cu părerea generalului-adiutant Afanasii I. Krasovski²¹. Acesta considera că pentru folosul locuitorilor Basarabiei urmează să fie realizate următoarele măsuri:

Să se permită Instanței civile regionale și instanțelor ținutate Orhei, Iași, Hotin și Bender să primească acte în „limba moldovenească”, cu excepția ținuturilor Akerman și Ismail, motivându-se prin aceea că în aceste ținuturi sunt foarte puțini moldoveni.

Pentru traducerea acestor acte să fie numiți în Instanța civilă regională doi traducători, iar în fiecare dintre ținuturile amintite, câte un traducător.

Fiecărui traducător să i se plătească un salariu de 125 ruble argint pe an din visteria statului, iar suplimentar, aceștea să aibă dreptul de a primu de la reclamanții pentru care vor efectua traducerile, câte 1 rublă de aramă pentru fiecare filă, pe care vor fi nu mai mult de 30 de rânduri scrise.

În cazul în care vor fi mai multe rânduri, reclamantul să plătească suplimentar câte o copeică pentru fiecare rând.

Datele despre încasarea banilor pentru traducere să fie fixate în registru.

Secretarii Instanței civile regionale și ținutale sunt obligați să urmărească ca traducătorii să nu rețină la ei actele respective²².

Urmează răspunsul Ministrului Justiției expusă guvernatorului general al Novorosiei, contelui Fiodor P. Palen²³, care subliniază că pentru locuitorii Basarabiei, poate fi greu ca ei să prezinte acte nu în „limba naturală” (не на природном языке) a lor, ci în limba rusă, dar, deoarece această prevedere deja este introdusă, ea servește **mijlocul cel mai eficient** (subl.-I.E.) pentru a-i determina pe moldoveni să învețe limba rusă, după exemplul tătarilor, care locuiesc în gubernia Kazan și în alte gubernii rusești. Modificarea acestei situații, considera dânsul, ar putea avea consecințe mai mult dăunătoare, decât folositoare. De asemenea, ministrul justiției nu găsește de cuviință să se i-a bani de la reclamanți în favoarea traducătorilor²⁴.

²⁰ *Ibidem*, ff. 4-4verso.

²¹ Afanasii I. Krasovski (1781-1843) din aprilie 1834 a fost membru al Consiliului militar, cel mai înalt organ consultativ-legislativ și legislativ pentru rezolvarea problemelor legate de chestiunile militaro-organizatorice din Imperiul Rus.

²² Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года, лл. 40б-6.

²³ El a ocupat acest post între în anii 1826 și 1830-1832. Probabil, examinarea problemei în cauză a început anterior anului 1834.

²⁴ Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года, лл.7-70б.

Așa dar, concluzia care se desprinde din cele expuse mai sus poate fi numai una – autoritățile imperiale au promovat o politică de rusificare lingvistică forțată a românilor moldoveni din Basarabia, așa cum au promovat-o și față de tătari.

La rândul său, contele F. Palen a mai precizat că acceptul de a primi acte în „limba moldovenească”, întradevăr ar putea opri intenția de a familiariza cât mai grabnic locuitorii Basarabiei cu limba rusă și cu regulile rusești. Dar, pe de altă parte, afirma dânsul, nu se poate să nu se țină cont de faptul că mulți moldoveni nu cunosc limba rusă și venind în fața judecății, mai ales la procesele penale, unde onoarea și viața lor depind de mărturiile pârâtului, sunt interogați și trebuie să răspundă într-o limbă neînțeleasă de ei. Ținând cont de acestea, F. Palen considera necesare următoarele dispoziții:

Moldoveanul care nu cunoaște de loc limba rusă să fie interogat prin intermediul traducătorului în „limba moldovenească”, iar traducătorul trebuie să depună jurământ că va traduce exact și nu va falsifica nimic.

Să se permită pârâtului, care nu cunoaște limba rusă, să scrie justificările sale în „limba moldovenească”, dar cu anexarea traducerii semnată de dânsul.

Să se permită prezentarea la judecată a actelor scrise în „limba moldovenească”, dar cu traducerea obligatorie în limba rusă.

Să se permită alcătuirea contractelor și a altor acte în două limbi, în rusă și „moldovenească”, și pentru ca ele să fie mai credibile, atunci când se prezintă la birourile guvernamentale sau la notari, să fie înscrise în registre în ambele limbi.

Traducătorii necesari să fie trimiși numai în instanțele ținutale din Orhei, Iași, Hotin și Bender cu un salariu anual de 250 de ruble argint, fără a se colecta bani de la reclamanți²⁵.

În Încheierea făcută de Ministerul Afacerilor Interne se sublinia că folosirea „limbii moldovenești” cu traducerea în limba rusă nu poate să oprească intenția Guvernului de ai familiariza pe locuitorii Basarabiei cu limba rusă. Din acest considerent, acceptarea „limbii moldovenești” poate fi făcută doar cu respectarea următoarelor reguli:

Pe dosarele penale și de anchetă, interogările să fie făcute în limba rusă sau „moldovenească”, în limba care este mai cunoscută celui interogat, cu condiția că pentru exactitatea traducerii în limba rusă va răspunde traducătorul.

Scrisorile să fie primite și în „limba moldovenească”, fără traducere, ele urmând a fi traduse în birourile guvernamentale care examinează dosarele penale și de anchetă de către traducătorii care vor fi trimiși special pentru aceasta.

²⁵ *Ibidem*, ff. 8-9.

În dosarele civile pot fi prezentate acte în „limba moldovenească”, dar în mod obligatoriu cu traducerea exactă a acestora în limba rusă.

Pentru cei ce nu cunosc limba rusă, să se permită alcătuirea contractelor și altor tocmeți în două limbi, așa cum a propus conducerea supremă a Basarabiei²⁶.

Urmează Încheierea ministrului justiției, care considera că folosirea „limbii moldovenești” nu poate stopa intenția Guvernului de a familiariza locuitorii Basarabiei cu limba rusă, dar cu regulile invocate de Ministerul Afacelilor Interne, care au fost prezentate mai sus. În atare situație, ministrul justiției crede de cuviință să prezinte materialele spre examinare Consiliului de Stat²⁷.

Răspunsul Departamentului Legislativ (Департамента Законов) al Consiliului de Stat pe problema procedurii legale pentru locuitorii din Basarabia ce nu cunosc limba rusă era dat pe 20 Octombrie 1834 și conținea următoarele prevederi:

La examinarea dosarelor de anchetă și penală, atunci când vor fi persoane care nu cunosc limba rusă, este necesară prezența obligatorie a traducătorilor în timpul interogărilor și explicațiilor.

Decretul din 2 mai 1823²⁸ nu interzice primirea pe dosarele civile a actelor în limba în care ele sunt scrise, cu traducere în limba rusă.

Să se numească în diferite locuri de judecată (судебные места) din Basarabia traducători, conform solicitărilor conducerii locale. Dar, deoarece din examinarea la Departamentul de Stat al Economiei a chestiunii legate de noua împărțire administrativă a regiunii Basarabia în *uezduri* (județe), se știe că numărul acestor *uezduri* se presupune a fi diferit de numărul ținuturilor anterioare și, evident, instanțe de judecată nu vor fi în fiecare *uezd*. În atare situație, s-a poruncit guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei să prezinte noi opinii pe această problemă. Conform explicațiilor contelui Pahlen, numirea traducătorilor trebuie făcută în locurile unde vor fi instanțele de judecată, nu în toate *uezdurile* Basarabiei, ci doar în acele locuri în care deja s-a utilizat „limba moldovenească”. În condițiile în care acum nu se cunoaște numărul *județelor* basarabene, este necesar să se acorde conducerii supreme locale, împreună cu dispozițiile de mai sus, informații detaliate și despre acea, în care locuri va fi necesar de numit traducători și care să fie salariul lor²⁹.

Dar mai era o problemă, evidențiată de Înaltul Regulament al comitetului de miniștri din 19 martie 1835, *Despre numirea unui traducător la Biroul*

²⁶ *Ibidem*, ff. 9-11.

²⁷ *Ibidem*, ff. 11-13 verso.

²⁸ Decretul respectiv din 2 mai 1823 a se vedea ПСЗРИ. Собрание I (1649 - 1825). Том 38 (1822 - 1823). СПб.: В Типографии Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, сс. 949-950.

²⁹ Дело о доставлении жителям Бессарабии не знающим русского языка большего удобства в ходатайстве по судебным делам: 1834 года, лл. 14-17.

(Guvernul) Regional al Basarabiei. Conte M. Voronțov, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, a anunțat comitetul de miniștri al Imperiului Rus că în adresa guvernatorului civil din Basarabia parvin un număr semnificativ de documente în limbi străine europene și în limbi orientale, de aceea este necesar un traducător din aceste limbi. Țarul a poruncit ca cererea să fie satisfăcută și să fie numit un traducător cu salariul de 300 ruble argint pe an³⁰.

Puțin mai târziu, pe 12 septembrie 1835 a fost primit decretul Despre numirea unui traducător pe lângă primarul (Градоначальнику) din Izmail în legătură cu faptul că în orașul Tucikov erau foarte mulți străini, care nu cunosc limba rusă. Salariul acestuia era determinat la 300 ruble argint³¹.

Materialele prezentate atestă că problema privitor la folosirea limbii române, „moldovenești”, cum era impropriu numită de autoritățile imperiale, încă nu era rezolvată definitiv. Examinarea acesteia a continuat în anul 1836, când au fost primite informații suplimentare de la contele M. Voronțov, ministrul afacerilor interne Dmitrii N. Bludov (1785-1864)³² și ministrul justiției Dmitrii V. Dașkov (1788-1839)³³.

Pe 16 martie 1836 a fost primit decretul *Cu privire la numirea traducătorilor în unele judecătorii ținutale din regiunea Basarabiei*³⁴, conform căruia se numeau patru traducători în locurile de judecată de categoria I din regiunea Basarabia. Salariul acestora urma să fie 250 de ruble argint, plătit din impozitele locale, autoritățile basarabene primind dreptul de ai plasa în acele locuri, în care acum nu sunt traducători. În textul decretului sunt amintite ținuturile Orhei, Chișinău și Iași, care au fost reorganizate. Probabil, numirea traducătorilor se referă anume la aceste ținuturi cu populație românească, deci, ar fi vorba de traducători de limbă română.

Pe 13 iunie 1836, la prezentarea Ministerului Justiției, a fost luată decizia finală cu titlul *Despre ușurarea situației locuitorilor Basarabiei care nu cunosc limba rusă* în procesul de examinare a dosarelor, conform căreia interogatoriile în regiunea Basarabia urmau să fie realizate în limba rusă și în „limba moldovenească”, în dependență de limba cunoscută mai bine de către cel interogat, iar pentru exactitatea traducerilor în limba rusă a mărturiilor date în „limba moldovenească”, responsabil era desemnat traducătorul numit de guvern. De asemenea, se permitea ca solicitările, anunțurile și alte acte să fie primite în „limba moldovenească”, iar apoi să fie traduse în limba rusă.

³⁰ ПСЗРИ. Собрание II (1825 - 1881). Том 10 (1835). Часть I, сс. 253-254.

³¹ ПСЗРИ. Собрание II (1825 - 1881). Том 10 (1835). Часть II, с. 969.

³² A îndeplinit această funcție în anii 1832-1838.

³³ Дело о мерах к доставлению некоторого удобства жителям Бессарабской области, незнающим русского языка в хождении по делам в судебных местах: 1836 года, лл. 5 об-6 об (<https://www.prilib.ru/item/352203>) (accesat: 12.03.2023).

³⁴ ПСЗРИ. Собрание II (1825 - 1881). Том 11 (1836). Часть 1, сс. 215-216.

Contractele și alte tocmele să fie realizate, pe o parte a filei în limba rusă, pe cealaltă parte a filei, în „limba moldovenească”. Hotărârea respectivă urma să fie în vigoare pentru șapte ani de zile, termen determinat de anii pentru cursul deplin de studii în gimnaziu³⁵, după care termen, toate actele urmau să fie scrise numai în limba rusă³⁶.

Cu alte cuvinte, în Regulamentul din 1828 s-a legiferat că „toate cazurile din oficiile guvernamentale din regiunea Basarabia se desfășoară în limba rusă și, dacă este necesar, cu traducere în «limba moldovenească»”, dar ulterior discuțiile pe această problemă au continuat până în anul 1836 și starea de lucruri reală din Basarabia, anume necunoașterea limbii ruse de către localnici, a dus la rectificarea inversă a prevederii legislative: s-a permis pentru următorii 7 ani de zile, adică până în anul 1843, primirea actelor în oficiile guvernamentale în „limba moldovenească”, dar cu traducere obligatorie în limba rusă.

Atitudinea clerului și a organelor laice din Basarabia și din Imperiul Rus

Autoritățile Seminarului teologic din Chișinău își dădeau foarte bine seama că însușirea slabă a disciplinelor de la Seminar se datora pregătirii modeste a elevilor și cunoașterea insuficientă a limbii ruse. De aceea în anul 1837 rectorul Seminarului din Chișinău, arhimandritul Filadelf³⁷ venea cu unele „considerații”, menite să redreseze situația. El a constatat faptul că elevii de la școala parohială, care se înscriu la școala ținută la cunoscut foarte slab limbile rusă și „moldovenească”. La Seminar, menționa dânsul, copiii sunt copleșiți

³⁵ Acest termen a fost prevăzut de Statutul Gimnaziilor din 8 decembrie 1828. Textul a se vedea *ПСЗРИ. Собрание второе. Том III. 1828. СПб.: В Типографии Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, сс.1097-1128. Conform Statutului, limba rusă, inclusiv partea superioară a gramaticii, erau obligatorii pentru toate tipurile de școli laice, școli parohiale și gimnazii (сс. 1104, 1111). Totuși, Statutul respectiv mai prevedea că în regiunile unde limba locală nu este rusa, se numește un învățător pentru predarea regulilor acestei limbi (с. 1111). Pe 12 septembrie 1833 la Chișinău a fost deschis gimnaziul pentru băieți, care, conform Statutului, prevedea cursul gimnazial de 7 ani (Н.В. Лашков. Кишиневская областная, впоследствии губернская, ныне первая гимназия: историко-стат. очерк за 75-летие её существования: 12 сент. 1833 – 12 сент. 1908 г.г. Кишинев: Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1908).*

³⁶ *ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XI, Часть I, 1836. Отделение второе, сс. 691-692. Dosarul din Arhiva istorică de Stat din Sankt Peterburg în care este continuată examinarea problemei a se vedea: Дело о мерах к доставлению некоторого удобства жителям Бессарабской области, незнающим русского языка в хождении по делам в судебных местах: 1836 года (<https://www.prlib.ru/item/352203>) (accesat: 12.03.2023).*

³⁷ Filadelf, în lume Constantin I. Puzina (1785-1851), născut în Ucraina, absolvent al Academiei Teologice din Sankt-Petersburg. Pe 25 ianuarie 1831 a fost numit rector al Seminarului Teologic din Chișinău, membru al Consistoriei și rector al Mănăstirii Curchi. În anii 1833-1835 a fost inspector al școlilor de educație reciprocă (lancasteriene) din Basarabia; în 1837 a fost numit preot principal al mănăstirii Dobrușa. Demis în anul 1849 din slujba de la Seminar, iar în 1850 din administrarea mănăstirii Dobrușa, el s-a stabilit într-una dintre mănăstirile din eparhia de la Kiev, unde a și decedat (*Русский биографический словарь. Т. 21. СПб.: Типография В. Безобразова и К°, 1901, с. 76*).

de diferite discipline și nu pot să-și perfecționeze cunoștințele în ce privește limba rusă, apreciată drept „limba patriei”. În școlile parohiale, dintre care în subordinea Seminarului din Chișinău sunt doar două, continua rectorul, se înscriu copiii clerului, în marea majoritate a lor dintre moldoveni, care nu cunosc deloc limba rusă și, mai mult chiar, nu au nici știință de carte în „limba moldovenească”. Din această cauză, copiii înscriși în școlile parohiale, pe parcursul a doi ani de zile nu reușesc să învețe suficient limba rusă și cu această pregătire slabă, se înscriu în școala ținută. Pentru înlăturarea acestei situații, Filadelf propunea să se permită copiilor slujitorilor cultului, care au împlinit vârsta de opt-zece ani să învețe initial știința de carte în „limba moldovenească” și în limba rusă în școlile lancasteriene din Chișinău, Bălți, Hotin, Ismail și Bender. Dar, pentru a atinge succese și mai bune, în fiecare parohie să fie deschise școli particulare, în care diaconii și slujitorii bisericii, mai ales acei care cunosc limbile „moldovenească” și rusă, să învețe copiii clerului să scrie și să citească. Cărțile necesare, *Bukoavne*, *Ceaslovuri*, *Psaltirii* etc., pot fi tipărite în limbile „moldovenească” și rusă la tipografia arhiepiscopală din Chișinău și vândute la prețuri rezonabile, iar celor săraci să le fie oferite gratuit³⁸.

Către anul 1840 la Chișinău exista și o școală de fete unde învățau cca 10 eleve, un număr destul de mic. De aceea, în anul 1840 a fost deschis un nou pansionat, unde urmau să învețe până la 50 de fete. Ulterior, au fost deschise și alte instituții de învățământ pentru fete³⁹.

O autoare contemporană nouă se grăbește să asigure cititorul că în Basarabia s-a format un sistem de instituții de învățământ de diferite tipuri pentru femei, a căror deschidere s-a bazat pe inițiativa de stat și privată, și care au avut o mare importanță civilizațională pentru dezvoltarea culturală a regiunii⁴⁰. Totuși, lucrurile nu stau nici pe departe așa, fiindcă numărul elevelor era foarte mic, iar studiile în aceste școli erau în limba rusă și populația românească autohtonă, practic, nu beneficia de aceste studii. Așa că este vorba de dezvoltarea culturală a vorbitorilor de limbă rusă veniți în Basarabia și nicidecum a populației locale românești.

O parte din nobilimea locală a încercat să redreseze situația în favoarea dezvoltării culturale moldovenești și în anul 1841 a insistat ca în școlile din Ba-

³⁸ А. С. Материалы для истории Кишиневской Семинарии. Соображения объ улучшении (относящихся до по-ложения) Кишиневской духовной Семинарии и подведомственных оной низших училищ (1837 г. Мая 15 дня). В: *Кишиневские Епархиальные Ведомости* (în continuare КЕВ), 1888. № 6, сс. 244-246.

³⁹ И.Халиппа. *Очерк истории народного образования в Бессарабии в первой половине XIX-го века*. В: Труды Бессарабской губернской архивной комиссии. Т. 2. Кишинев: Паровая Типо-Литография Ф.П. Кашевского, 1902, с. 168-169.

⁴⁰ Т. Котылевская. *Женское образование Бессарабии как культурный феномен (I половина XIX века)*. К 175 летию открытия женских учебных заведений, с. 109 (http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/confbib/articole/2014_3-4/Conf%203-4,2014%20102-110.pdf) (accesat 14.019 2023).

sarabia să fie intensificată predarea „limbii moldovenești”. În septembrie 1841 conducătorul nobilimii locale Ivan M. Sturdza (1788-1863)⁴¹, apreciat de Ivan P. Liprandi (1790-1880) drept „cel mai bun și mai sincer dintre muritori”⁴², o persoană „impecabilă, cu o educație complet europeană”, s-a adresat guvernatorului militar al Basarabiei P.I. Fiodorov (28 august 1834 – 29 mai 1854) cu o depeșă în care descria situația dezastruoasă în ce privește predarea limbilor în Basarabia, inclusiv a limbii ruse, dar mai ales a „limbii moldovenești” și solicita numirea unor învățători demni de încredere, care să predea „limba moldovenească” și să aducă din Moldova și din Valahia manualele necesare elevilor⁴³.

Această cerere a nobilimii locale basarabene este de o însemnătate deosebită, ea atestă cum nu se poate mai bine că nobilimea nu făcea nici o deosebire între „limba moldovenească”, care conform moldoveniștilor actuali s-ar fi vorbit în Basarabia și limba română, care se vorbea în Valahia/Țara Românească. Ei erau absolut conștienți că este o singură limbă, limba română și că copiii românilor moldoveni din Basarabia pot învăța cu succes „limba moldovenească” din manualele tipărite în limba română în Țara Românească (Valahia).

Evident, P.I. Fiodorov, guvernatorul militar al Basarabiei, nu putea soluționa problema dată. În aprilie 1842 el s-a adresat directorului școlilor din Basarabia Ivan A. Nelidov (1799–1853) ca să precizeze suma care va fi necesară pentru întreținerea învățătorului de „limba moldovenească”. Concomitent, P. Fiodorov, solicita opinia lui I. Nelidov, pe problema dacă este necesar ca în toate școlile ținutale să fie predată „limba moldovenească”, sau numai în unele din ele și în care anume. I. Nelidov a răspuns că deoarece în școlile din regiunea Basarabia toate disciplinele se predau în limba rusă (subl.-I.E.), iar termenul de 7 ani de zile determinat în anul 1835 (de fapt din 1836-I.E.) pentru primirea cererilor în „limba moldovenească” repede expiră, atenția principală este îndreptată spre învățarea limbii ruse. În același timp, I. Nelidov afirma că dacă guvernul va dori să satisfacă dorința nobilimii locale, atunci predarea „limbii moldovenești” poate fi folositoare doar în ținuturile Hotin și Bălți, dar și la Soroca, dacă în ultimul oraș se va deschide școala. I. Nelidov mai menționa faptul că predarea „limbii moldovenești” este deja introdusă în gimnaziul regional din Chișinău și în școala ținutală. Referitor la salariul învățătorului de „limba moldovenească” se preconiza ca el să fie similar cu salariul profesorilor ce predau alte discipline, anume 178 ruble 57 copeici anual⁴⁴.

⁴¹ A ocupat această funcție de două ori: între anii 1822-1824 și 1841-1850.

⁴² Воспоминания Ф. Ф. Вигеля. Часть шестая. Москва: Въ Университетской типографіи (Катков и К°), 1865, с. 100.

⁴³ И.Халипша. Указ. соч., сс. 172-173; В. В. Морозан. Организация дворянского общества в Бессарабской области в 1812–1823 гг. В: История, университет, историк: Сб. научных статей. Отв. ред. В. Л. Пянкевич, В. В. Морозан, СПб.: 2014 (Труды исторического факультета СПбГУ. Том 19) с. 36.

⁴⁴ И.Халипша. Указ. соч., сс. 174-175.

Pe 21 martie 1842 Consiliul regional al Basarabiei a discutat depeșa lui P. Fiodorov referitoare la necesitatea intensificării predării limbilor în școlile din Basarabia, dar mai ales a „limbii moldovenești”. Consiliul regional considera necesar să se admită predarea „limbii moldovenești” în școlile ținutale din Hotin, Bălți și Chișinău, ca fiind mai necesară tineretului moldovean de aici, dar ulterior, la viziunea șefilor școlilor, să introducă în toate școlile populare din regiune predarea și a altor limbi străine. Pe 21 mai 1842 decizia Consiliului regional al Basarabiei a fost transmisă guvernatorului Novorosiei și Basarabiei M. Voronțov, iar acesta, la rândul său, pe 11 iunie același an o transmitea Ministerului Afacerilor Interne al Imperiului Rus. Decizia luată de MAI pe 29 septembrie 1842 menționa că din partea Ministerului Învățământului, ajutorul ministrului s-a pronunțat pentru introducerea predării „limbii moldovenești” în școlile numite, adică în școlile ținutale de la Hotin, Bălți și Chișinău, apreciindu-se că acest lucru este folositor. Răspuns a fost remis guvernatorului militar al Basarabiei P. Fiodorov, care l-a primit pe 28 octombrie 1842⁴⁵.

Episcopul Chișinăului și Hotinului Dimitrie Sulima (1821-1844) a întreprins pași hotărâți pentru a deschide școli și, cu această ocazie, a publicat în limba rusă Regulile (Правила) respective. Spre surprinderea lui, în tot ținutul Iași s-au găsit doar doi preoți care înțelegeau limba rusă. În atare situație D. Sulima s-a văzut nevoit să traducă Regulile în „limba moldovenească”, lucru realizat în anul 1842. Dar apăruse și un alt obstacol: preoții moldoveni nu puteau să învețe copiii în limba rusă, după manualele rusești recomandate. Mai mult chiar, o sursă contemporană acelor evenimente sublinia că moldovenii preferau ca copiii lor să învețe cu plată în „limba moldovenească” la învățători privați, decât fără plată, dar în limba rusă. În atare situație, D. Sulima a fost nevoit să accepte predarea în „limba moldovenească” în școlile parohiale, subliniind însă ca preoții să depună toată stăruința pentru a cultiva la copii cât mai profund ortodoxia. Către anul 1844, când s-a stins din viață Dimitrie Sulima, în Basarabia erau 346 de școli parohiale, numărul elevilor în anul 1845 atingând cifra de 5 177⁴⁶.

A continuat și procesul de deschidere a școlilor lancasteriene. În anul 1843 școli lancasteriene au fost deschise în Orhei, Soroca și Cahul ulterior re-denumite în școli parohiale și școli populare ținutale⁴⁷ și, de asemenea, pansionatul pentru fete de la Bender etc.⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 175-176. I. Halippa face referință la Dosarul de arhivă cu titlul Об усилении в Бессарабских училищах преподавания молдавского языка.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 178-180.

⁴⁷ Константин Парфенев. *К вопросу о народном образовании в Бессарабии*. В: *КЕВ*, 1905, № 5, с. 75.

⁴⁸ И.Халиппа. Указ. соч., с. 176.

Necunoașterea limbii ruse de către blagocini⁴⁹ a dus la anumite măsuri represive împotriva lor. Pe timpul arhiepiscopului Irinarh⁵⁰ (12 noiembrie 1844 – 17 martie 1858) unii dintre ei chiar au fost înlăturați din funcție. Totuși, Irinarh a trebuit să țină cont de realitățile din Basarabia. În depeșa adresată Sfântului Sinod din 29 noiembrie 1845 el informa despre lipsa cărților în bisericile din Basarabia, dar și faptul că se prevedea tipărirea celor mai importante în „limba moldovenească” în tipografia locală⁵¹.

Autoritățile imperiale se opuneau vehement tendințelor de răspândire a „limbii moldovenești” în rândul populației indigene din Basarabia de către intelectualitatea locală. În acest context, încercările unor nobili basarabeni din anii 1846-1848 de a tipări în Basarabia un ziar în „limba moldovenească” cu denumirea **Românul** au eșuat, autoritățile țariste au refuzat permisiunea⁵². În schimb, începând cu 17 iulie 1854 la Chișinău a început tipărirea în limba rusă a cotidianului Бессарабские областные ведомости în limba rusă.

O situație interesantă se crease și în raioanele de sud ale Basarabiei. Pe 10 februarie 1848 blagocinul Nichifor Petrov a prezentat arhiepiscopului Irinarh 14 caete cu învățături catehizice de la trei preoți, care erau în departamentul său și care au scris aceste învățături în limbile rusă, bulgară și „moldovenească”⁵³. Destul de interesantă este informația protoiereului Teodosie Muranevici prezentată consistoriei pe la 1848 referitor la aceea că enoriașii săi din Comrat nu înțeleg învățăturile creștine în limba rusă, ci mai mult înțeleg „limba moldovenească”, cu toate că, fiind bulgari, menționa el, vorbesc în limba turcă. Evident, este vorba despre găgăuzii din Comrat, care încă nu erau rusificați. Din acest considerent, continuă T. Muranevici, el citește și explică enoriașilor *Catehizisul* și alte cărți, în „limba moldovenească”. Consistoria a decis să ordone blagocinului responsabil pe coloniști, protoiereului Alexandru Savițki, ca el să-i „sugereze lui Muranevici să explice învățăturile catehizice în «limba moldovenească», dacă enoriașii lui nu înțeleg limba ru-

⁴⁹ Blagocinii erau ajutorii episcopului în supravegherea bisericilor și a clerului eparhiei încredințate acestuia. Detalii a se vedea: Благодичные. В: Православная богословская энциклопедия. СПб.: Типография А. П. Лопухина, 1901. Т. 2, сс. 683-700.

⁵⁰ Г. Евфимов. Краткия биографические сведения о Преосвященном Иринархе, арх. Кишинёвском, и о состоянии при нем Кишиневской епархии. В: КЕВ, 1910, № 21, с. 856.

⁵¹ Иосиф Пархомович. Деятельность архиепископа Иринарха в периодъ управления им Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. — 17 марта 1858 г.). В: КЕВ, 1911. № 30 и 31, с. 1104.

⁵² И.Г. Будак. Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период. Кишинев: Государственное издательство «Карта Молдовеняскэ», 1959, сс. 364-365; Gheorghe Negru. Proiecte privind editarea ziarelor și revistelor românești în Basarabia respinse de autoritățile țariste. Ziarul „Românul” (1846-1848. În: *Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură*, An III [XIV], nr 5-6 [57-58]. Chișinău: 2008, p. 22-31; Maria Danilov. *Presa și cenzura în Basarabia. Documentar (Secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*. Chișinău: Pontos, 2012, pp. 27-32

⁵³ Иосиф Пархомович. Деятельность архиепископа Иринарха в периодъ управления им Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. — 17 марта 1858 г.). В: КЕВ, 1911. № 33 и 34, с. 1148.

să”⁵⁴. Așa dar, la mijlocul secolului al XIX-lea găgăuzii din Comrat nu înțelegeau limba rusă și ascultau cuvântul Domnului în limba română.

Referindu-se la starea de lucruri din Basarabia, istoricul din Federația Rusă Oleg Grom constata că spre mijlocul secolului al XIX-lea, limba română a devenit marginală și de fapt a fost eliminată de limba rusă în calitate de limbă de secretariat, în sistemul de învățământ, în biserică și în sfera publică. Numărul publicațiilor din această perioadă a fost nesemnificativ și a fost limitat la literatura misionară bisericească, unde alfabetul chirilic tradițional a rămas singura formă grafică acceptabilă de autorități. Puținele publicații laice, atât locale, cât și aduse de dincolo de Prut, după toate probabilitățile, nu au reprezentat nicio amenințare sesizabilă pentru agenții „politicii alfabetice” din Basarabia⁵⁵.

O autoare din Federația Rusă, A.Iu. Bahturina, menționează că actualmente, în investigarea istoriei politicii naționale a Imperiului Rus, este nevoie urgent de a trasa o linie între **politica de rusificare** (subl.-I.E.) și activitatea guvernului de raționalizare a sistemului administrației publice, de separare a măsurilor de rusificare propriu-zise, de măsurile de consolidare a spațiului administrativ și juridic unificat al imperiului⁵⁶. Da, dar oare chiar autoarea nu înțelege că aceste măsuri de unificare administrativă și juridică și constituie esența procesului de rusificare administrativă și juridică, fiindcă această unificare se putea atinge numai prin rusificarea lingvistică nu numai a celor implicați direct în sistemele respective, dar și a populației de rând, care, *volens-nolens*, nu era înafara activității organelor administrative și juridice, avea de soluționat multiple probleme.

Elena Lopatina, o altă autoare din Federația Rusă, încearcă să polemizeze cu A. Bahturina, dar polemica este sterilă, fiindcă ambele autoare împărtășesc același concept. Examinând această formă de rusificare, introducerea limbii ruse ca limbă a lucrărilor de secretariat, Lopatina susține că acțiunea ar putea fi motivată în diferite etape **din considerente de reducere a costurilor și de eficiență a birocrăției** (subl.-I.E.), dar ar putea fi o dorință conștientă anume de rusificare. Din punctul de vedere al analizei politicii guvernului țarist, același fapt, consideră dânsa, poate indica atât la lipsa de perspicacitate și conservatorismul administrației imperiale centrale, cât și, dimpotrivă, **la bunele intenții ale autorităților** (subl.-I.E.)⁵⁷.

⁵⁴ *Idem*, КЕВ, 1911. № 33 и 34, с. 1150.

⁵⁵ О. Гром. *Алфавит, язык и идентичность в Бессарабии второй половины XIX – начала XX вв.* В: *Plural: journal of the History and Geography Department*, „Ion Creanga” State Pedagogical University, Kishinev. Vol. 2. No. 3, 2014, сс. 23-24.

⁵⁶ А. Ю. Бахтурина. *Окраины Российской империи: государственное управление и национальная политика в годы Первой мировой войны.* М.: РОССПЭН, 2004, сс. 11–12.

⁵⁷ Елена Лопатина. *Русификация как инструмент интеграционной политики Российской империи (на примере Привислинского края)*, с.105 (<https://cyberleninka.ru/article/n/rusifikatsiya-kak-instrument-integratsionnoy-politiki-rossiyskoy-imperii-na-primere-privislinskogo-kraya/viewer>)(accesat:12.09.2023).

Iată așa, destul de simplu, sub condeiul autoarei nominalizate, procesului de rusificare lingvistică i se atribuie două criterii, unul financiar (reducerea costurilor), altul economic, de sporire a productivității muncii (îmbunătățirea activității funcționarilor) și ambele, se transformă în bunele intenții ale autorităților, desigur rusești.

Nu avem nici o îndoială, autoarea cu bună știință caută să evite esența problemei, ori, este limpede că scopul suprem al politicii imperiale în teritoriile cucerite era de a le transforma în regiuni supuse total centrului, în primul rând, din punct de vedere lingvistic, adică să fie rusificate. Pentru administrarea noilor teritorii erau trimise *personae* din imperiu, care, evident, nu cunoșteau limba localnicilor. Problema nu s-a pus niciodată ca cei veniți să cunoască limba locuitorilor din teritoriile anexate – problema s-a pus întotdeauna invers – localnicii trebuie să cunoască limba cuceritorului. Despre ce fel de reducere a costurilor poate fi vorba în cazul Basarabiei, dacă, declarativ se afirma că actele trebuiau traduse și în „limba moldovenească”, dacă erau scrise în limba rusă, iar dacă erau scrise în „limba moldovenească”, traduse în limba rusă? Întrebarea este – cine plătea pentru traducere? Răspunsul îl aflăm de la F.F. Vighel, care făcea o precizare importantă la acest subiect și scria că persoanele aflate în procesul de judecată, care „credeau, nu știu de ce, în obiectivitatea mea, dădeau bani mari pentru traducerea dosarelor lor în limba rusă”, acțiune întreprinsă de aceștea pentru a-l determina pe Filip Vighel să participe la ședințele de judecată, deoarece acest individ neglija totalmente participarea la ședințe, fiindcă nu cunoștea limba localnicilor⁵⁸. Așa dar, traducerea actelor nu era asigurată de administrația imperială, ci cei interesați plateau din buzunarul lor. Iată așa imperiul „reducea costurile” pe spatele localnicilor. Autoarea tratează și eficiența birocrăției, care evident, ar fi o bună intenție a autorităților imperiale, fără să-și pună întrebarea, ce însemna aceasta pentru populația locală? Răspunsul este univoc – pentru populația locală aceasta însemna nu altceva decât rusificare și încercarea de a convinge cititorul în bunele intenții ale guvernului imperial țarist nu înseamnă altceva decât ascunderea adevărului și manipulare. Și încă ceva, din punctul de vedere al costurilor, ce era mai convenabil, să instruiești în limba română, spre exemplu, un anumit număr de funcționari veniți din Imperiul Rus, sau să organizezi rusificarea întregii Basarabii? Cred că răspunsul este evident.

La intensificarea procesului de rusificare în Imperiul Rus indică și faptul că în *Statutul* privind organizarea recensământului în anul 1850 s-a prevă-

⁵⁸ Записки Филипа Филиповича Вигеля. Часть шестая, Издание «Русского архива». Москва: В Университетской типографии, 1892, с. 106.

zut ca toate înscrierile să fie făcute exclusiv în limba rusă⁵⁹. Și dacă această acțiune pentru Imperiu era „raționalizare”, spre exemplu, pentru populația indigenă din Basarabia nu semnifica altceva decât manifestarea procesului de rusificare. Limba română se studia facultativ și, evident, succesele nu puteau fi cele așteptate. Inspectarea Seminarului Teologic din Chișinău din anul 1851 a constatat slaba cunoaștere a limbilor de către elevi, inclusiv „limba moldovenească”, care se studia facultativ. Pe 23 noiembrie 1851 Administrația Academiei din Kiev recomandă Seminarului din Chișinău îmbunătățirea situației în ce privește studierea limbilor⁶⁰.

În anul 1854 asupra regiunii Basarabia s-a răspândit așezământul referitor la cărmuirea gubernială⁶¹. Organele imperiale atrăgeau o atenție deosebită problemei lingvistice și, conform afirmației lui Ion Nistor, Legea din anul 1854 a acordat limbii ruse din Basarabia statutul de limbă oficială⁶².

În anul 1854 în cadrul Seminarului teologic a fost deschisă și clasa pregătitoare. Necesitatea deschiderii acesteia a fost argumentată prin aceea că clerul din Basarabia, în majoritatea sa, este alcătuit din moldoveni care, în virtutea faptului că nu cunosc suficient limba rusă, nu au posibilitatea să pregătească copiii lor pentru a fi înscriși în secția inferioară a școlii ținute și, de asemenea, în clasa de dascăli. Conducerea Seminarului s-a pronunțat pentru învățarea elevilor ca să citească și să scrie în „limba moldovenească” în clasa pregătitoare, în clasa inferioară a școlii, dar și în clasa de dascăli⁶³.

Înfrângerea Rusiei în războiul Crimeei (1853-1856) și primele pierderi teritoriale ca rezultat al înfrângerii militare, dar mai ales răscoala din Polonia din anii 1863-1864 au avut un mare răsunet nu numai în Europa, dar și în Imperiul Rus, unde se încep discuții aprinse referitoare la viitorul Imperiului, Occidentul fiind acuzat în ostilitate față de Rusia. Unul dintre autorii timpului, M.N. Katkov (1818-1887)⁶⁴, redactorul ziarului *Московские ведомости*, la 1864 făcea o sinteză a opiniilor existente la acel moment pe care o publica

⁵⁹ С.М. Середонин. *Исторический обзор деятельности Комитета министров*. Т. 2. Ч. 1. Комитет министров в царствование императора Николая Первого (1825 г. ноября 20 - 1855 г. февраля 18). С.-Петербург: Издательство Канцелярия Ком. министров, 1902, с. 130.

⁶⁰ П. Лотоцкий. Административный строй Кишиневской Духовной Семинарии по Уставу 1808-14, 1867 и 1884 гг. В: КЕВ, 1913, № 2, с. 61.

⁶¹ Н.А. Тройницкий, Гр. Ф. Щириковский. *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.* Под ред. [и с предисл.] Н.А. Тройницкого. [Санкт-Петербург]: издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1899-1905, 3, Бессарабская губерния, 1905, с. XI; Алла Галкина. *Нерешенным делам нет счету* (<http://www.izmail.es/article/7349/>; http://old-kursk.ru/book/galkina_a/bsdo23.html <http://www.izmail.es/article/7349/>) (Указ Сената от 17 апреля 1854 за № 17945) (accesat: 06.11.2023)

⁶² Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. București: Humanitas, 1991, p. 189.

⁶³ Иосиф Пархомович. *Деятельность архиепископа Иринарха в периодъ управления им Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. — 17 марта 1858 г.)*. В: КЕВ, 1911. № 35, сс. 1212-1213.

⁶⁴ M.N. Katkov a beneficiat de cele mai negative aprecieri din partea contemporanilor. Detalii a se vedea: И.Б. Гаврилов. М. Н. Катков. Жизнь, труды, мировоззрение. В: Труды кафедры богословия. № 1 (2), 2018, сс. 136-138.

în ziarul amintit din luna noiembrie. Autorul pune problema diminuării puterii Rusiei și se întreba direct ce ar putea face dușmanii Imperiului Rus în această direcție. În opinia sa, războiul împotriva lui Napoleon (1812-1814) și războiul Crimeei au demonstrat că aceasta nu este o cale acceptabilă pentru slăbirea Rusiei, dimpotrivă, credea dânsul, după aceste războaie Rusia s-a întărit simțitor. Mai mult chiar, Katkov era convins că chiar dacă Rusia și ar fi înfrântă pe cale militară, în Europa s-ar crea haos, o catastrofă și nici un om politic cu judecată sănătoasă nu ar admite dezmembrarea Imperiului Rus pe calea războiului. Mult mai dorite pentru dușmanii Rusiei, considerea Katkov, ar fi distrugerea acesteia de către forțele interne. Totuși, examinând și această posibilitate, autorul opina că nici războaiele, nici revoluțiile interne, nici mișcările separatiste⁶⁵, nu amenință serios Rusia. În continuare, Katkov informează cititorul că deja este pusă pe rol doctrina conform căreia Rusia trebuie dezmembrată în regiuni după criteriul național-statal în mai multe state, străine unul față de altul. Alții, menționa dânsul, solicită decentralizarea administrativă și politică. În sfârșit, menționa Katkov, alții văd crearea pe teritoriul Imperiului Rus a unei federații⁶⁶. Autorul amintește și de niște chemări la revoluție din anul precedent, 1863, evident aluzie la răscoala din Polonia, în care erau propuneri de a împărți Rusia în mai multe centre statale cum ar fi Polonia, Țările Baltice, Finlanda, Caucaz și chiar Siberia. Dar Katkov nu admite nici un fel de dezmembrare a Rusiei – Imperiul Rus, considera dânsul, poate exista doar indivizibil și unitar. Tot teritoriul pe care îl are Rusia este predestinat de Providență. Mai mult chiar, teritoriile apusene erau considerate de Katkov nu cucerite, ci reîntoarse Rusiei⁶⁷. Fără să facă referin-

⁶⁵ Unul dintre autorii contemporani din Federația Rusă, examinând opinia lui M. Katkov scrie că în anii 1864-1865 acesta a formulat condițiile care asigură cea mai stabilă dezvoltare a statului rus. Imperiul Rus, în opinia sa, putea exista doar ca stat în care era asigurată predominarea naționalității titulare. Alte „triburi” și-ar putea păstra limba, religia, trăsăturile culturale, cu alte cuvinte, tot ceea ce nu amenință integritatea statului. În același timp, unitatea legislației, sistemul de administrare și limba de stat trebuie menținute neclintit. Principalul pericol pentru Imperiul Rus, credea Katkov, putea fi separatismul popoarelor, care se străduiesc să devină națiuni independente (Административно-территориальное устройство России: история и современность. Под общ. ред. А.В. Пыжикова. Ин-т обществ. мысли. М.: Олма-пресс 2003, с. 169).

⁶⁶ Într-un alt studiu al său publicat în *Московские ведомости* din 10 septembrie 1863 (*Московские ведомости*, 10.09. 1863) Katkov scria că nici cel mai rău inamic nu ar gândi o soartă mai rea pentru Rusia decât răspândirea exemplului Finlandei și că pentru sentimentul politic al poporului rus nu poate fi nimic mai respingător decât federalismul (Туомо Полвинен. Держава и окраина. Н.И. Бобриков – генерал-губернатор Финляндии 1898-1904 гг. Перевод Геннадия Муравина. СПб.: «Европейский Дом», 1997, с. 24).

⁶⁷ După clasificarea istoricului rus Evghenii Anisimov, este vorba de stereotipul numit de el „dreptul primei ocupații”, „străvechimea”, care trebuie înțeles ca o justificare a cuceririi tuturor pământurilor pe care au trăit vreodată sau trăiesc popoarele slave. Era o credință puternică că în afara Rusiei existau pământuri, care aparțineau rușilor doar pentru că piciorul unui slav, adică al rusului, a călcat acolo. Problema autohtonismului nu a fost înțeleasă, desigur, ca o problemă științifică, iar faptul că slavii înșiși au venit pe pământurile popoarelor finno-ugrice în mintea imperială a fost complet ignorată și este ignorată și astăzi [E. В. Анисимов. Исторические корни имперского мышления в России (<https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/Proceed97/Anisimov.html>) (accesat: 10.09. 2023)].

țe clare, Katkov scrie că nouă ni se spune că fiecare dintre cele 20 de națiuni din Imperiul Rus, unite forțat într-un singur stat, vor să formeze un stat aparte pentru fiecare dintre ele și că Rusia numai decît trebuie să satisfacă această dorință a lor. În opinia acestora, imperiul este o himeră ce se numește Rusia, care împiedică celor 20 de națiuni să trăiască și să se dezvolte independent. Katkov își expune propriul punct de vedere – sub stăpînirea rusă este doar o singură națiune, națiunea rusă și că sunt puține state în Europa în care atitudinea națiunii dominante față de toate elementele străine care locuiesc în regiunile ei, să fie atît de binevoitoare în toate privințele, așa ca în statul rus. Conform datelor oferite de Katkov, cei de alt neam (инородцы)⁶⁸ ar alcătui cca 14-19 mln de oameni. Autorul enumera mai multe națiuni, printre care românii din Imperiul Rus ar fi în număr de cca 500 000 și exclama: „Iată acea lume a popoarelor și statelor în care Rusia ar trebui să se dezmembreze, pentru a deveni un stat umanitar”⁶⁹.

Este de remarcat istoriografia sovietică care a ajuns la concluzia că teoria lui Katkov s-a răspândit destul de repede și a fost asimilată nu numai de reprezentanții științei oficiale și de majoritatea presei ruse, ci foarte curînd de către guvern⁷⁰. Evident că în atare situație, în Imperiul Rus urma să se amplifice politica de rusificare a popoarelor neruse⁷¹, de asigurare a răspîndirii cât mai largi a limbii ruse mai ales în sfera administrării statale și judecății la periferiile naționale⁷².

Unii reprezentanți ai istoriografiei ruse contemporane, de asemenea, formulează concluzia că de la mijlocul secolului al XIX-lea, mai ales după revolta poloneză din anul 1863, autocrația rusă a promovat activ o politică care viza eliminarea treptată a particularităților naționale în administrarea unor părți ale imperiului⁷³.

Cu toate că în Basarabia Seminarul teologic pregătea preoți, aici era simțită lipsa acestora, dar încercarea de a trimite preoți din alte regiuni ale Impe-

⁶⁸ Cum explică istoriografia rusă contemporană acest termen a se vedea: А.Б. Панченко, О.Н. Стафеев. *Инородческий вопрос в дискурсах Российской империи: между потребностями государства и представителями общества*. В: *Вестник Томского государственного университета*. 2018. № 436. сс. 164–174.

⁶⁹ Московские ведомости, 10. XI. 1864, 246. Artricolul de fond al lui M. Katkov.

⁷⁰ С. Г. Исаков. *Остзейский вопрос в русской печати 1860-х годов*. În: *Ученые Записки Тартуского Государственного Университета*. 107 Выпуск. Тарту: 1961, с. 28.

⁷¹ Una dintre autoarele contemporane din Rusia scrie că începînd cu anii 1860 politica națională a imperiului a vizat sistematizarea administrativă și unificarea statului eterogen și a răspuns mișcărilor naționale în ascensiune cu o implementare parțială a rusificării culturale (П.Ф. Рагимова. *Особенности национальной политики Российской Империи в конце XIX – начале XX века*. В: *Среднерусский Вестник Общественных Наук*. № 5 (35). 2014 г., с. 141. De fapt, tendința administrației imperiale în Basarabia era de a rusifica total această periferie națională, că nu i-a reușit, nu înseamnă că a lipsit tendința.

⁷² *Административно-территориальное устройство России: история и современность*. Под общ. ред. А.В. Пыжикова. *Ин-т обществ, мысли*. М.: Олма-пресс, 2003, с. 169.

⁷³ *Ibidem*, с. 189.

riului Rus a eşuat, despre ce arhiepiscopul Irinarh (1789-1887)⁷⁴ îl informa pe A.P. Tolstoi, ober procurorul Sfântului Sinod⁷⁵. În scrisoarea din 25 ianuarie 1857 adresată lui Tolstoi se menționa că majoritatea parohiilor din Eparhia Chișinăului și Hotinului sunt locuite de moldoveni, pentru care serviciul divin se oficiază în „limba moldovenească”, așa că preoții care au primit studii în seminarele teologice din Rusia nu pot fi întrebuințați aici cu folos⁷⁶.

În anul de studii 1858-1859 în Basarabia erau 230 de școli primare și medii, inclusiv Seminarul, gimnaziile etc., cu 10 872 de elevi și 159 școli parohiale cu 1521 de elevi⁷⁷. Unul dintre autorii timpului, Constantin Parfenev, publica și un document, text tipărit în limba rusă și „moldovenească”, care informa despre deschiderea unor școli în care copii vor învăța în limba rusă ori „moldovenească”, fiecare în ce limbă va dori⁷⁸.

Cu toate că se luau măsurile cuvenite, procesul de studiere a limbii ruse nu dădea rezultatele scontate de autorități. Slaba cunoaștere a limbii ruse a fost constatată la Seminarul teologic din Chișinău și în timpul inspecției de la sfârșitul anului 1868, ceea ce, la rândul său, ducea și la slaba însușire a altor discipline. De aceea Sfântul Sinod indica Administrației Academiei din Kiev, cui se supunea Seminarul teologic din Chișinău, să atragă atenția principală la „cunoașterea limbii ruse”⁷⁹. O atenție deosebită s-a atras cadrelor didactice, care, în temei, erau ruși sau ucraineni, naționalitatea cadrului didactic care predă „limba moldovenească” nu se specifica, se indica doar la aceea că el nu a predat, ci în locul lui, disciplina „limba moldovenească” a fost predată de alte două persoane, Avraam Glijinski, absolventul Seminarului teologic în anul 1825⁸⁰ și iegumenul Antonie⁸¹. La catedra de „limbă moldovenească” sunt amintite cadrele didactice M. Dâdâțchi, care a predat disciplina până în anul 1845, apoi, între 10 septembrie 1845 și 31 octombrie 1847, „limba moldovenească” a fost predată de N. Danilevski (absolventul gimnaziului în 1835). T. Baltaga a predat disciplina între 31 octombrie 1847 și 24 octombrie

⁷⁴ El a ocupat această funcție între 12 noiembrie 1844 – 17 martie 1858.

⁷⁵ El a ocupat această funcție în perioada 1856-1862.

⁷⁶ Иосиф Пархомович. *Деятельность архиепископа Ирнарха в период управления им Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. — 17 марта 1858 г.)*. В: КЕВ. 1911. № 30 и 31, с. 1107.

⁷⁷ Константин Парфенев. К вопросу о народном образовании в Бессарабии. В: КЕВ. 1905, № 5, с. 76.

⁷⁸ *Ibidem*, сс. 77-78.

⁷⁹ П. Лотоцкий. *Административный строй Кишиневской Духовной Семинарии по Уставу 1808-14, 1867 и 1884 гг.* В: КЕВ, 1913, № 2, сс. 62-63

⁸⁰ Выпускники Кишиневской духовной семинарии 1821-1841, 1886, 1887, 1892, 1895, 1897-1906, 1908, 1910, 1911, 1913-1916 гг. (<https://pomnirod.ru/materialy-k-statyam/administrativno-territorialnoe-delenie-rossijskoj-imperii/gubernii-rossii/bessarabskaya-guberniya1/duhovenstvo/duhovnye-uchebnye-zavedeniya11/kishinevskaya-duhovnaya-seminariya/vypuskniki-kishinevskoj-duhovnoj-seminarii/vypuskniki-kishinevskoj-duhovnoj-seminarii-1821-1841-1886-1887-1892-1895-1897-1906-1908-1910-1911-1913-1916-gg.html> (accesat: 09.09.2023).

⁸¹ П. Лотоцкий. *Административный строй Кишиневской Духовной Семинарии по Уставу 1808-14, 1867 и 1884 гг.* В: КЕВ, 1913, № 4, сс. 147-160; № 5, сс. 215-226.

1860, inclusiv și E. Ghepețchi, care a predat „limba moldovenească” în anul de studii 1866-1867. Pe 15 august 1867, catedra de „limba moldovenească” de la Seminarul teologic din Chișinău a fost închisă⁸².

În opinia mai multor cercetători ai problemei privind rusificarea popoarelor din Imperiul Rus, despre politica de rusificare în domeniul învățământului din Basarabia ca politică de stat și ca măsură de asimilare nu se poate vorbi decât din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest lucru se datorează adoptării de către Ministerul Învățământului Public pe 14 iulie 1864 a *Regulamentului privind școlile publice primare*, adică odată cu trecerea sistemului de învățământ primar la predarea numai în limba rusă. Scopul urmărit de noul *Regulament* era afirmarea conceptelor religioase și morale în rândul locuitorilor și diseminarea cunoștințelor utile⁸³. Toate acestea urmau a fi atinse prin predarea tuturor disciplinelor în limba rusă: în școlile publice elementare, predarea se face în limba rusă⁸⁴.

Măsurile luate dau parțial rezultatele scontate. Un exemplu interesant îl oferă Școala eparhială de fete din Chișinău, deschisă pe 3 mai 1864. Un autor al timpului menționa necesitatea deschiderii acestei școli pentru fetele reprezentanților clerului, pentru că ele erau străine de cunoașterea limbii ruse și de orice altă știință de carte. Fetele nu aveau unde învăța, erau câteva pensionate și gimnazii, dar în ele nu primeau copii, dacă aceștea nu știau limba rusă și nu aveau cunoștințe elementare de gramatică a limbii ruse. De aceea, nu numai fetele, dar și băieții fetelor bisericești, cu unele excepții nesemnificative, erau înscriși la școală fără ca să cunoască limba rusă⁸⁵.

În timpul guvernării lui P.A. Antonovici (1 august 1863 – 30 noiembrie 1867) au fost luate noi măsuri de înăsprire a situației lingvistice din Basarabia. În anul 1866 a fost înlăturată studierea „limbii moldovenești” în calitate de disciplină separată⁸⁶. Conform altor opinii, limba română a fost înlăturată din școlile Basarabiei în anul 1867⁸⁷.

Pe 15 ianuarie 1867 era deschisă școala duminicală pe lângă Seminarul teologic din Chișinău. Examinarea situației de aici a dus la constatarea că numita școală era frecventată de copii moldovenilor care nu cunosc deloc limba rusă, unii o cunosc foarte slab, iar alții nu cunosc multe cuvinte rusești. Ieșirea din situație a fost găsită prin repartizarea a câte un repetitor pentru fice-

⁸² *Idem*. В: *КЕВ*, 1913, № 5, сс. 218-219, 226.

⁸³ Н. А. Бойсман. *Сборник узаконений и распоряжений правительства о правах и обязанностях сельских обывателей, о их управлении и поземельном устройстве. Извлеч. из общих уставов и положений и доп. к ним постановлений*. 2-е изд. Ч. 2. СПб.: Тип. В. С. Эттингера (б. Вульфа), 1873, с. 469.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 470.

⁸⁵ Кишинёвское Епархиальное женское училище. В: *КЕВ*, 1874, № 7, сс. 253-254.

⁸⁶ История Молдавской ССР. С древнейших времен до наших дней. Кишинёв: Штиинца, 1982, с. 219.

⁸⁷ Ludmila Coadă. *Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice*. Chișinău: Pontos, 2009, p. 249.

care copil, care pe parcursul a 1,5 ore îi explică elevului și dacă nu înțelegea, atunci îi traducea și în „limba moldovenească”. Aici copii învățau rugăciuni în limba rusă, gramatica limbii ruse, povestiri din istoria Rusiei etc.⁸⁸. Cu alte cuvinte, școala duminicală înființată pe lângă Seminarul teologic din Chișinău, a devenit un focar al rusificării lingvistice a copiilor.

De la 1 septembrie 1867 intra în vigoare noul *Statut* pentru școlile teologice, adoptat pe 14 mai al aceluiași an⁸⁹. Conform *Statutului*, aceste școli erau destinate pentru învățământul primar al copiilor clerului ortodox și nu numai, dar cu plată. Studiile erau de 4 ani, după care copiii puteau continua învățătura la seminar sau în alte instituții de învățământ⁹⁰. Printre condițiile de înscriere în aceste școli se prevedea că în clasa I sunt admiși copiii în vârstă de la 10 la 12 ani, care sunt deja învățați să citească și să scrie în limba rusă și să citească în limba slavonă⁹¹.

În anul 1867 circumscripția de învățământ Kiev a fost lichidată și Seminarul teologic din Chișinău, prin intermediul arhierului eparhial, a trecut în subordinea directă a Sfântului Sinod⁹², care, în aprecierea specialiștilor din Federația Rusă, era și o „instituție politico-bisericească” și acționa în conformitate cu politica statului⁹³. Aceasta a semnat și mai mult centralizarea învățământului teologic din Basarabia, văzut ca unul dintre cele mai puternice pârghii ale rusificării. Cu alte cuvinte, biserica urma să traducă în viață mai mult interesele autorităților imperiale.

Conform *Statutului școlilor eparhiale pentru fete* adoptat pe 20 septembrie 1868⁹⁴, în clasa I urmau să fie înscrise fete nu mai mici de 9 ani, dar care deja să poată citi în limba rusă și să cunoască rugăciunile general utilizate⁹⁵. Printre disciplinele studiate erau limba rusă, literatura rusă, istoria universală și a Rusiei și, de asemenea, elevele urmau să facă cunoștință cu limba slavonă⁹⁶.

Într-un studiu semnat de D. Șceglov (1831-1902) se invocă inspectarea instituțiilor de învățământ din Basarabia de către ministrul învățământului

⁸⁸ Павел Синимский. *Воскресная школа при Кишиневской семинарии*. В: КЕВ, 1870, № 4, сс. 332-333.

⁸⁹ ПСЗРИ. Собрание второе, том XLII, 1867, Отделение первое. СПб.: В Типографии II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1871, сс. 511-519.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 511.

⁹¹ *Ibidem*, p. 516.

⁹² П. Лотоцкий. *Административный строй Кишиневской Духовной Семинарии по Уставу 1808-14, 1867 и 1884 гг.* В: КЕВ, 1913, № 6, с. 256.

⁹³ Т. В. Рагимешина. *Святейший Синод как инструмент реализации государственной политики церковного наследия в XVIII—XIX вв.* В: Экономические и социально-гуманитарные исследования. № 2 (10). 2016, с. 152.

⁹⁴ ПСЗРИ, Собрание второе, том XLIII, 1868, Отделение второе. СПб.: 1873, сс. 254-261.

⁹⁵ Устав епархиальных женских училищ. В: КЕВ, 1871. № 16, с. 11.

⁹⁶ ПСЗРИ, Собрание второе, том XLIII, 1868, Отделение второе. СПб.: 1873, с. 259.

public, contele D.A. Tolstoi⁹⁷, apreciat de către Mihail N. Katkov (1818-1887) drept „simbol al politicii naționale rusești”⁹⁸. D.A. Tolstoi a constatat că în școlile primare din Basarabia învățământul are loc în „limba moldovenească”, iar în multe biserici, nu numai cu componenta națională amestecată a enoriașilor, dar chiar cu populație curat rusească, serviciul divin se oficia în „limba moldovenească”, iar cărțile religioase în limba slavonă, care din vechime se foloseau în biserică, au fost schimbate cu cărți românești⁹⁹. Evident era o minciună, fiindcă limba slavonă și deci și cărțile bisericești au fost treptat înlăturate din bisericile din Moldova începând cu jumătatea secolului al XVII-lea și acele cărți în limba română care erau în bisericile din Basarabia către a doua jumătate a secolului al XIX-lea, erau toate tipărite în perioada de până la 1812, inclusiv în Țara Românească, Transilvania, Buda și tot atunci ele au fost aduse pe teritoriul Moldovei.

Conform lui Șceglov, contele Tolstoi a informat guvernul rus despre toate acestea, care, la rândul său, a găsit de cuviință să pună capăt unei asemenea „fragmentări statale”, care căpăta atunci o însemnătate politică destul de serioasă. Datorită Raportului prezentat de Tolstoi, mai afirmă Șceglov, Ministerul Învățământului Public împreună cu Departamentul duhovnicesc au luat măsurile necesare pentru a opri românizarea ulterioară a școlii și bisericii din Basarabia¹⁰⁰.

Începând realizarea măsurilor respective, pe 12 ianuarie 1868 contele Tolstoi, prin intermediul tutelarului (попечителя) din circumscripția Odesa¹⁰¹, Serghei P. Golubțov (1815-1888)¹⁰², s-a adresat lui Antonie (1800-1871), arhiepiscopul de Chișinău și Hotin (a ocupat această funcție între anii 1858-1871-I.E.) cu o scrisoare specială, în care îl ruga ca și el să participe la realizarea acestor măsuri. Ținând cont de faptul că scrisoarea dată este de o însemnătate deosebită, vom examina mai detaliat conținutul ei.

În primul rând, în scrisoare se indica la inspectarea de către ministrul învățământului public a circumscripției de învățământ Odesa, care a constatat că moldovenii din Basarabia, în același rând și acei care locuiesc demult în Rusia, nu toți cunosc limba rusă și chiar în unele parohii ortodoxe, serviciul divin are loc în „limba moldovenească”. Autorul scrisorii se conduce de convingerea că este necesar de a pune capăt acestei „fragmentări statale”,

⁹⁷ A ocupat această funcție în anii 1866-1882

⁹⁸ М. Н. Катков. Обзор деятельности графа Д.А. Толстого в качестве министра народного просвещения. В: *Московские ведомости*. 1880. 7 мая. № 125 (http://az.lib.ru/k/katkov_m_n/text_1880_obzor.shtml) (accesat 24.08. 2023).

⁹⁹ Д. Щеглов. *Из недавнего прошлого*. В: *КЕВ*. 1898. № 21, с. 712.

¹⁰⁰ *Ibidem*, pp. 712-713.

¹⁰¹ Circumscripția de învățământ Odesa a fost formată în anul 1832. În componența ei intrau regiunea Basarabia și guberniile Ekaterinoslav, Taurida și Herson.

¹⁰² Despre acesta a se vedea И.С. Гребцова. *Одесский период деятельности попечителя учебного округа С.П. Голубцова* (https://revolution.allbest.ru/history/00923912_o.html#text) (accesat: 06.11.2023)

deoarece acum, ca niciodată, se sublinia în scrisoare, învățământul rusesc al moldovenilor care locuiesc în Rusia a căpătat însemnătate politică, pentru că unirea Moldovei și a Valahiei și formarea din ele a unui stat aproape independent și puțin agreabil Imperiului Rus, produce un efect atractiv vizibil și asupra moldovenilor basarabeni vecini. Ministrul, se afirma în continuare în scrisoarea lui Golubțov, l-a informat și pe țar despre această stare de lucruri, amintind de faptul că va apela și la serviciile arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului, și cu eforturi comune, trebuie nu numai să explice, ci și să rezolve problema care stă în față. Mai mult chiar, contele Tolstoi a poruncit să trimită în Basarabia un pedagog experimentat pentru a inspecta școlile de acolo și pentru a aduna datele necesare. O altă persoană implicată în soluționarea acestei probleme, Skvorțov informa că în Basarabia, pentru adunarea informațiilor necesare din școli și chiar din acele localități unde școlile lipsesc, a fost trimis directorul școlilor din Basarabia Ianovski. Pe scrisoarea lui Skvorțov a fost scrisă rezoluția arhiepiscopului Antonie „executare făcută” (По этой бумаге исполнение сделано)¹⁰³.

Dar, constata Șceglov, arhiepiscopul Antonie era deja în vârstă, așa că realizarea obiectivelor trasate de contele Tolstoi a revenit arhiepiscopului Pavel, numit în fruntea bisericii din Basarabia în anul 1871.

Iosif Parhomovici, referindu-se la activitatea arhiepiscopului Antonie, menționa că în timpul acestuia la Chișinău a început să apară din anul 1867, în limbile rusă și „moldovenească”, *Buletinul Eparhiei Chișinăului*. Dar, treptat, preasfinția sa, prin intermediul *Buletinului*, deprindea clerul rural să citească articole numai în limba rusă, „avînd grijă de rusificarea (обрусение) acestuia, iar prin el, și pe enioriași”. Pentru realizarea acestui deziderat, începînd cu anul 1869 în *Buletin* încep să apară mai multe articole doar în limba rusă, fără traducere în „limba moldovenească”. În așa fel, conchidea Iosif Parhomovici, preasfințitul Antonie, încetul cu încetul, trasa calea spre rusificarea regiunii Basarabia¹⁰⁴.

În numerele 5-6 ale *Buletinul Eparhiei Chișinăului* din luna martie 1869, conducerea Seminarului teologic din Chișinău plasa un *Anunț* care îi obliga pe seminariști să închirieze camere pentru locuit cât mai aproape de Seminar, prioritar la fețele bisericești. Dar, sublinia *Anunțul*, contrar recomandărilor Statutului Seminarului, unii părinți închiriază gazde pentru copiii lor, care își fac studiile la Seminar, în regiunile mai îndepărtate ale orașului, la familii care nu cunosc sau nu folosesc limba rusă în vorbirea curentă. Aceste apartamente sunt apreciate ca fiind incomode și necorespunzătoare cerințelor igienice. Faptul că seminariștii locuiesc la gazde a căror stăpâni nu între-

¹⁰³ Д. Щегловъ. Из недавняго прошлого. В: *КЕВ*. 1898. № 21, сс. 713-714.

¹⁰⁴ А. Пархомович. Высокопреосвященный Антоний, архиепископ Кишиневский и Хотинский. В: *КЕВ*. 1911. № 15 и 16, сс. 609-610.

buintează în vorbire limba rusă, era apreciat în sensul că „pentru seminariștii moldoveni, aceasta este o cauză care frânează succesele lor în cunoașterea limbii ruse”. Anunțul cu pricina recomanda insistent părinților ca ei să închirieze camere pentru copii lor cât mai aproape de Seminar, la stăpâni demni de încredere, prioritar la fețe bisericești. Părinților moldoveni li se recomanda să închirieze pentru copiilor camere la stăpâni de origine rusă, sau, în cel mai rău caz, care cunosc bine limba rusă¹⁰⁵. Problema respectivă a mai fost abordată și în decembrie 1869, când arhiepiscopul, sub motivul ca copiii să însușească mai bine disciplinele studiate, a decis ca ei să locuiască în căminele Seminarului, dacă nu, atunci să închirieze locuințe la stăpâni ruși¹⁰⁶. Pe parcursul timpului, cel mai probabil, problema a fost soluționată anume așa cum au dorit autoritățile Seminarului teologic.

Cu toate strădaniile întreprinse de conducerea regiunii Basarabia, inclusiv a responsabililor de la instituțiile de învățământ, problema însușirii limbii ruse rămânea în continuare o problemă nesoluționată. Un congres al clerului din școlile circumscripției Chișinău din decembrie 1869 constata cunoașterea insuficientă a limbii ruse de către elevii școlilor. Pentru a atinge succesele scontate s-a luat decizia de a obliga clerul din școlile circumscripției Chișinău să pregătească copii pentru a fi înscriși în școlile de circumscripție, în școlile sătești, prioritar în clasa pregătitoare a școlii teologice din Chișinău, în special, dacă copii nu cunosc limba rusă din casa părintească, aceștea, adică părinții, din timp să-și aranjeze copii lor, fie în școlile rurale, fie în clasa pregătitoare a școlii teologice¹⁰⁷.

În legătură cu reforma judiciară, pe 20 decembrie 1869 s-a deschis Judecătoria regională din Chișinău. La deschidere a participat și senatorul A.A. Șahmatov (1828-1871) care a declarat că la îndeplinirea obligațiilor juraților, legea invită persoanele din toate păturile sociale, dar cu condiția ca ei să cunoască limba rusă. Vorbitorul sublinia că în Basarabia sunt ținuturi întregi locuite de țărani, care încă nu vorbesc rusește, dar interesele tuturor păturilor sociale necesită ca nou organizata zemstvă să depună toate eforturile pentru răspândirea limbii ruse printre populația rurală. Consecințele reformei judiciare, sublinia în continuare vorbitorul, va fi apropierea mai strânsă și unirea regiunii Basarabia cu alte gubernii ale Imperiului¹⁰⁸. În cadrul dezbaterilor privind reforma judiciară a luat cuvântul și avocatul Roman S. Kohmanski, un bun cunoscător al dreptului local¹⁰⁹, care a subliniat că reforma respecti-

¹⁰⁵ От правления Кишиневской Семинарии. В: КЕВ. 1869. № 5-6, сс. 61-62.

¹⁰⁶ КЕВ. 1870. № 4, с. 54.

¹⁰⁷ Занятия и постановления бывшего в декабре текущего года съезда духовенства Кишиневского училищного округа. В: КЕВ. 1869. № 24, сс. 789, 800.

¹⁰⁸ КЕВ. 1870. № 1, с. 20.

¹⁰⁹ Р.С. Кохманский. Сборник окончательных судебных решений по вопросам местного бессарабского гражданского права. Выпуск 1. Кишинев: Типография областного правления, 1868.

vă are loc pe un teritoriu, care cândva a fost periferia puternicului Imperiu Roman și aceasta ne face să ne aducem aminte că mai mult de 1500 de ani în urmă, locuitorii acestui teritoriu au primit cetățenia romană și legislația romană. Oamenii noi, a continuat vorbitorul, pe care romanii i-au numit barbari, dar care în realitate au fost civilizatorii Europei, trecând gloată după gloată pe marele drum al migrației popoarelor, au nimicuit pe teritoriul nostru tot ce purta în sine urmele vieții vechi romane care se năruia. A rămas neatins doar marele drept roman, care s-a menținut pe aceste teritorii și în timpurile ulterioare și în prezent cu bucurie întâlnește noua judecătorie. În continuare autorul enumără câteva elemente din dreptul roman care s-au menținut în Basarabia și pe care le apreciază în sensul că ele „oferă multe priorități dreptului nostru local în fața celui general rusesc”¹¹⁰.

Experiența acumulată de D.A. Tolstoi în timpul examinării situației din sistemul de învățământ în Basarabia¹¹¹, despre care s-a relatat mai sus, a fost sintetizată și în *Raportul* din 26 martie 1870 prezentat țarului Alexandru al II-lea. Autorul *Raportului* menționează că pentru a atinge scopul unei apropieri mai strânse între străini și poporul indigen rus, care este scopul principal, este necesară răspândirea treptată a cunoașterii limbii ruse între acești străini, dar Tolstoi nu s-a oprit la calea care trebuie urmată pentru atingerea scopului propus. Constatând faptul că străinii care locuiesc în Imperiul Rus se deosebesc prin gradul de rusificare și prin religia împărtășită, el propune ca sistemul de învățământ printre ei trebuie să fie diferit: unul față de străinii creștini și altul față de tătarii mahomedani. Recomandările pentru străinii creștini erau următoarele:

Școlile primare pentru creștinii neruși ar trebui să urmărească educația religioasă și morală, consolidarea în credința ortodoxă și familiarizarea cu limba rusă.

Comun pentru toți creștinii străini în sistemul lor de învățământ ar trebui să fie următoarele:

- predarea inițială trebuie să fie realizată în dialectul lor nativ.
- profesorii școlilor trebuie să fie din mediul poporului respectiv, dar care cunosc bine limba rusă sau ruși, care vorbesc dialectul străin corespunzător.
- să se acorde atenție învățământului femeilor, deoarece dialectul și caracteristicile locale sunt în temei păstrate și susținute de mame.

Apoi, continua *Raportul* examinat, particularitățile din sistemul de învățământ ale fiecărui grup de străini sunt în principal în sensul pe care ar trebui să îl aibă dialectul nativ al străinilor în școala primară. Reieșind din acestea, propunea raportorul, ar trebui decise următoarele:

¹¹⁰ *Ibidem*, pp. 26-27.

¹¹¹ El a inspectat și circumscripția de învățământ Kazan.

Pentru copiii străinilor puțini rusificați sau care nu cunosc limba rusă se vor înființa școli speciale în care predarea inițială se va desfășura în dialectele lor, copiii vor fi învățați în dialectul lor natal.

Drept cărți pentru învățare le servesc *Bucoavnele*, rugăciunile necesare, povestioare din istoria sacră a Vechiului și Noului Testament, cărțile moral-religioase.

Pentru a facilita trecerea străinilor la studiul limbii ruse, toate aceste cărți vor fi tipărite în dialectul străin cu litere rusești, cu sau fără traducere în rusă, cu excepția însă a cărților de rugăciuni și a cărților liturgice, care trebuie traduse în limba rusă.

Copiii, cu ajutorul dialectelor locale, învață limba rusă vorbită prin învățare vizuală, iar apoi, de îndată ce stăpânesc un număr destul de semnificativ de cuvinte și expresii rusești, încep să învețe limba rusă (citirea și scrierea), continuând să învețe limba rusă vorbită, ceea ce va duce la însușirea cât mai mult posibilă a limbii ruse de către ei, cu o traducere obligatorie în dialectul local, a ceea ce au citit în limba rusă.

Copiii învață să numere, mai întâi în dialectul lor, apoi în limba rusă.

După însușirea suficientă a limbii ruse de către copii, religia va fi predată pe baze generale, istoria sacră în limba rusă cu adăugirile necesare, rugăciunile principale sunt memorate în rusă și slavona bisericească și li se va preda și un catehism scurt.

Cântarea bisericească, ca instrument important pentru iluminarea creștină a străinilor, este introdusă în toate școlile, iar cântarea se interpretează atât în dialectul străin, cât și în slavona bisericească.

Stabilirea detaliilor în implementarea unui astfel de plan de studii și determinarea duratei de timp pentru educația inițială și continuă a copiilor străini sunt lăsate la latitudinea autorităților școlare locale.

Cu aceeași procedură de predare, în școlile străinilor se organizează și învățământul pentru fete¹¹².

Așa dar, D.A. Tolstoi pregătise un plan de rusificare totală a învățământului primar, dar prin intermediul folosirii limbii localnicilor, pentru ca învățământul elevilor să fie cât mai eficient. Scopul final al învățământului pentru străinii care locuiesc în Imperiul Rus, afirma Tolstoi, trebuie să fie rusificarea lor, iar unificarea tuturor națiunilor din Rusia poate fi realizată nu prin adaptarea la nevoile națiunilor, ci prin trecerea acestora printr-o școală de stat, uniformă pentru toate regiunile Rusiei, cu limba de stat de

¹¹² Доклад министра народного просвещения Д. А. Толстого «О мерах с образованием населяющих Россию инородцев». В: *Хрестоматия по истории педагогики*. Под ред. С.А.Каменева, сост. Н.А.Желваков. М.: 1936 г. (<http://www.detskiysad.ru/raznlit/istpedo12.html>) (accesat: 15.09.2023).

predare, pentru ca în final, să fie realizat învățământul comun al copiilor ruși și celor neruși¹¹³.

Raportul a fost confirmat de țarul Alexandru al II-lea și a devenit lege obligatorie pentru Imperiul Rus cu titlul *Regulile privind măsurile pentru educația străinilor care locuiesc în Rusia* (26 martie 1870), în care se făcea referință la un act anterior, publicat tot în 1870 și care prevedea că „scopul educației tuturor străinilor (инородцев), care locuiesc în limitele patriei noastre, fără îndoială, trebuie să fie rusificarea lor și contopirea cu poporul rus”¹¹⁴. Așa dar, prin acest document, rusificarea altor popoare din cadrul Imperiului Rus prin intermediul învățământului a fost legiferată și oficial, a devenit politică de stat.

Problema însușirii limbii ruse a fost examinată și la Congresul deputaților clerului din școlile circumscripției Chișinău, care a avut loc în luna mai 1870, atenționându-se asupra faptului că elevii buni din Seminar pot fi folosiți în calitate de repetitori. Aceștea, prin comportamentul și exemplul lor ar putea avea o influență binefăcătoare asupra celorlalți elevi, mai ales în ceea ce privește cunoașterea limbii ruse¹¹⁵.

Pe de altă parte, Raportul de dare de seamă privind starea învățământului de la școala de fete din Chișinău pentru anul de studii 1869-1870 menționează că în pofida greutăților învățării limbii ruse de către fetele în discuțiile cărora domină exclusiv graiul moldovenesc local, succesele fetelor în studierea limbii ruse într-un totu îndreptățește metoda de predare și sârguința pregătirii lecțiilor pentru acasă¹¹⁶. Raportând aceste date la numărul de elevi din anul 1870, când în 175 de școli învățau 3587 de elevi¹¹⁷, ne putem da seama de amploarea rusificării printre copii.

Un act de la Ministerul justiției al Imperiului rus informează că pe 14 iulie 1870 de la Curtea regională Chișinău a parvenit o solicitare prin care se solicita confirmarea a doi traducători de „limbă moldovenească”. În solicitare se indica că populația băștinașă a Basarabiei, chiar și din păturile înalte ale societății, nu cunoaște limba rusă și vorbește în „limba moldovenească”, ceea ce crează mari incomodități în procesele de judecată. Situația se exemplifică

¹¹³ М.В. Пулькин. «Инородческая школа» в XIX – начале XX вв.: проблемы трансформаций педагогической практики (по материалам Европейского Севера России). Выпуск журнала: *Studia Humanitatis Международный электронный научный журнал*. № 1, 2021 (<https://sthum.ru/content/pulkin-mv-inorodcheskaya-shkola-v-xix-nachale-hh-vv-problemy-transformaciy-pedagogicheskoy>) (accesat 05.11.2023)

¹¹⁴ Г. А. Фальборк, В. Чернолуцкий. *Настольная книга по народному образованию. Законы, распоряжения, правила, инструкции, уставы, справ. сведения и пр. по шк. и внешк. образованию народа*. СПб.: Типо-Литография Б.М. Вольфа, 1904. Том 3, с. 2202.

¹¹⁵ Съезд депутатов духовенства Кишиневского училищного округа, бывший в месяце мае сего 1870 года. В: КЕВ. 1870. № 15, с. 733.

¹¹⁶ Отчет о состоянии учебной части в Кишиневском училище девиц духовного звания за 1869/70 учебный год. В: КЕВ. 1870. № 24, с. 772.

¹¹⁷ КЕВ. 1871. № 7, с. 234.

prin aceea că în luna aprilie 1870 au avut loc 11 examinări a cauzelor penale și la toate a fost nevoie de traducător, cu ajutorul cărora au fost interogate nu numai persoanele din localitățile rurale, ci și persoane ecleziastice. În actul respectiv se mai sublinia că locuitorii Basarabiei, chiar dacă înțeleg bine „limba moldovenească”, puțini dintre ei pot să scrie¹¹⁸.

Un material publicat în Jurnalul Ministerului Învățământului al Imperiului Rus din anul 1870 constată faptul că învățământul în școlile inferioare din Basarabia este într-o stare foarte jalnică și doar în ultimul timp, încep să apară unele școli întemeiate pe baze noi. Informația despre greutățile prin care trece învățătorul este luată dintr-un ziar local din Basarabia, este vorba de un articol al unui cadru didactic, care indica la mai mulți factori care influențează negativ asupra procesului de învățământ, printre care:

Situația școlii, care nu dă posibilitate învățătorului să se perfecționeze și să reziste stagnării intelectuale și morale, care sunt inevitabile în condițiile actuale.

Brutalitatea atât a elevilor, cât și a țăranilor ignoranți și care beau neconținut.

Întârzierile cu achitarea la timp a salariului, care îl silesc pe învățător să intre în datorii sau să flămânzească¹¹⁹.

Realizând politica rusificării forțate, în anul 1870 guvernul țarist a interzis oficierea cultului divin în biserici în „limba moldovenească”. Oficierea cultului divin putea avea loc numai în limba rusă. Bisericile moldovenești, lipsite de posibilitatea de a începe oficierea cultului divin în limba rusă din cauza lipsei preoților ruși, erau închise, iar cărțile religioase tipărite în limba moldovenească erau arse¹²⁰.

În primăvara anului 1871 a fost discutată problema privitor la Înființarea Serviciului de Traducători de „limba moldovenească” la Judecătoria Chișinău, conform căreia prin decizia din 4 mai au fost stabilite posturile a doi traducători din „limba moldovenească”¹²¹.

Politica de rusificare promovată de autoritățile imperiale s-a manifestat pregnant și în *Statutul gimnaziilor și progimnaziilor a Ministerului Învățământului Public din Imperiul Rus*, confirmat de țarul Alexandru al II-lea la 30 iulie 1871. Conform *Statutului*, în clasa pregătitoare a gimnaziului și

¹¹⁸ Дело Государственного Совета Департамента законов об учреждении при Кишиневском окружном суде услуг переводчиков молдавского языка: 5 марта - 10 мая 1871, лл. 2-3 (<https://www.prlib.ru/item/354213>) (accesat: 28.09.2023).

¹¹⁹ Известия о деятельности и состоянии наших учебных заведений. В: Журнал Министерства Народного просвещения. 1870. Часть CXLVIII, сс. 217, 218-219.

¹²⁰ И.Г. Будак. Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период. Кишинев: Государственное издательство «Карта Молдовенияскэ», 1959, с. 364.

¹²¹ Дело Государственного Совета Департамента законов об учреждении при Кишиневском окружном суде услуг переводчиков молдавского языка: 5 марта - 10 мая 1871 (<https://www.prlib.ru/item/354213>) (accesat: 14.11. 2023).

progimnaziului erau acceptați copiii cu vârsta cuprinsă între 8 – 10 ani, care cunosc rugăciunile inițiale și pot citi și scrie în limba rusă. Pentru înscrierea în clasa I a gimnaziului și progimnaziului, copiii, printre alte abilități care li se cereau în mod obligatoriu, trebuiau să citească fluent și cu sens în limba rusă texte tipărite cu caractere civile și să povestească, conform întrebărilor propuse, cele citite. De asemenea, ei trebuiau să demonstreze că sunt capabili să scrie o dictare în limba rusă, cu litere mari și medii, fără ca să schimonosească cuvintele și, plus la toate acestea, să citească în slavona bisericească¹²².

Încheiere

În concluzie la cele relatate mai sus putem afirma cu certitudine că nu trebuie să ne facem nicio iluzie în privința scopului urmărit de autoritățile imperiale, anume rusificarea totală a locuitorilor de pe teritoriile anexate. Voci răzlețe ale specialiștilor și din Imperiul Rus, și din Federația Rusă contemporană indică limpede că teritoriile anexate erau colonii ale imperiului, iar locuitorii erau condamnați la stagnare culturală. Unul dintre ei scria că „populația românească a Basarabiei” „alipită” 100-120 de ani în urmă, până în prezent, adică până în anul 1910, când a fost tipărită lucrarea, trăiește separat de populația rusească. Autorul mai exprima opinia că nu încapă nici o îndoială faptul, că în cazul în care Rusia ar fi „alipit” la începutul secolului al XIX-lea principatele (Moldova și Țara Românească-I.E.), „populația românească” ar fi rămas nu numai străină, ci și dușmănoasă poporului rus și „în loc de o Polonie, spre slăbirea Rusiei, noi am fi avut două Polonii”¹²³.

În perioada examinată, în regiunea Basarabia s-a restrâns total aria de folosire a limbii române în școală, biserică, administrație, judecată. Accesul, chiar și în învățământul primar, era permis copiilor în vârstă de 8-10 ani numai dacă aceștea erau capabili să scrie și să citească în limba rusă. Dar, în pofida eforturilor depuse de autorități, în segmenul cronologic examinat aici - anii 1834-1871 – nu s-a reușit rusificarea locuitorilor – limba rusă era cunoscută la un nivel destul de modest sau chiar de loc de către populație. Totuși, ținând cont de faptul că locuitorii nu cunoșteau limba rusă, autoritățile au fost nevoite să numească în anumite locuri traducători din limba română în limba rusă, iar procedura de anchetă să se desfășoare în limba română cu traducerea obligatorie în limba rusă.

Încercările timide ale unor reprezentanți ai nobilimii locale de a îmbunătăți procesul de studiere a limbii române prin aducerea cărților necesare din Moldova de peste Prut și din Țara Românească s-au ciocnit de refuzul

¹²² ПСЗРИ. Собрание II. Т. XLVI. Отделение второе. СПб.: Типография II отделения Собственной ЕИВ канцелярии, 1874, с. 88.

¹²³ А.Н. Куропаткин. *Задачи русской армии. Задачи армии, не связанные с русской национальной политикой*. Том II. Санкт-Петербург: Тип. В. Безобразов и К°, 1910, с. 338.

categoric al autorităților imperiale, așa ca și încercările de a edita un ziar în limba română.

Înfrângerea Imperiului Rus în războiul Crimeei, cedarea unor raioane din sudul Basarabiei, care au revenit Țării Moldovei, Unirea Principatelor Române din anul 1859 și, de asemenea, răscoala polonezilor din anii 1863-1864, au dus la intensificarea tendințelor de rusificare a periferiilor naționale ale imperiului. Pentru eficientizarea procesului de rusificare se recomanda de folosit în procesul de predare și limba localnicilor. De asemenea, se recomanda ca să fie acordată o atenție deosebită învățământului feminin, din considerentul că particularitățile etnice locale, inclusiv și cele lingvistice, în principal, sunt menținute de mame. Odată rusificate acestea, se ușura și procesul de rusificare a copiilor.

Materialele examinate mai sus atestă că în pofida strădaniilor depuse de autoritățile imperiale, școala nu s-a dovedit a fi un instrument efectiv al rusificării, dar să facă un sistem mai bun de învățământ, țarismul nici nu dorea, nici nu era în stare. În general, Imperiul Rus era un imperiu înapoiat, șerbia împiedica procesele de modernizare și, cu toate că a fost lichidată în anul 1861, nici pe departe nu înseamnă că situația s-a schimbat imediat și ar fi trebuit să ne așteptăm la mari schimbări. La acestea se adăuga ineficiența sistemului birocratico-administrativ rusesc, dar și conservatorismul tradițional al societății locale din Basarabia, care, tacit, dar destul de eficient, se opunea procesului de rusificare.